

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIV TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT
O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

**O'ZBEK TILI TARAQQIYOTI VA
XALQARO HAMKORLIK
MASALALARI**

**XALQARO ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYA MATERIALLARI**

2025-yil 18-oktabr

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA‘LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK
TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

**O‘ZBEK TILI TARAQQIYOTI VA XALQARO HAMKORLIK
MASALALARI**

Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari

2025-yil 18-oktabr

Toshkent – 2025

MUSTAFA ZƏRİRİN “YÜZ HƏDİS VƏ YÜZ HEKAYƏ” ƏSƏRİNDƏ ZƏRFLƏR

ADVERBS IN THE “HUNDRED HADİTHS AND HUNDRED STORIES” BY MUSTAFA ZARİR

DOI: 10.52773/tsuull.conf.2025.18.10/MRQI2156

Rəxşanə Babazadə

AMEA İ.Nəsimi ad. Dilçilik İnstitutu

böyük elmi işçi

rbabazade.14@gmail.com

Özət. Məlumdur ki, zərflər iş və hərəkətin icra tərzini, zamanını, yerini, miqdarını, eləcə də əlamətin əlamətini bildirən sözlərdir. Əşyaya aid olan sifətdən fərqli olaraq, zərf hərəkətə (feil) və əlamətə (sifət və zərf) aid olur. Bu məqalədə əsərdə işlənmiş zərflərə mənşəcə (milli və ya alınma), quruluşca (sada, düzəltmə, mürəkkəb zərflər) və mənaca növlərinə (tərzi-hərəkət, zaman, yer, kəmiyyət zərfləri) uyğun şəkildə nəzər yetirəcəyik. Bu zərflərin bir qismi (ya olduğu kimi, ya da fonetik dəyişikliyə uğrayaraq) müasir ədəbi dilimizdə hələ də işlənsə də (məsələn, içəri, irtə, qarşu, yuqaru, iləri, ard / art, gicə və s.), az bir qismi işləkliyini itirərək artıq arxaikləşmişdir (məsələn, dün – gecə; dünən, dünlə – gecə ikən, gecə vaxtı, öylə – günorta, öyləyin – günorta vaxtı, şimdi / imdi – indi, taşra – çölə, yarın – sabah, bunda – burada, anda – orada; o zaman, andan – oradan; ondan sonra, öndün – öncə, əvvəl və s.).

Açar sözlər: Zərir, hədis, hekayə, zərf, arxaizm, səs, mənə.

Annotation. It is known that adverbs are words that indicate the manner, time, place, quantity of an action, as well as the sign of a sign. Unlike an adjective, which refers to a thing, an adverb refers to an action (verb) and a sign (adjective and adverb). In this article, we will examine the adverbs used in the work in accordance with their origin (national or borrowed), structure (simple, constructional, complex adverbs) and types of meaning (adverbs of manner-action, time, place, quantity). Although some of these adverbs are still used in our modern literary language (either as they are or with phonetic changes) (for example, icheru, irte, garshu, yugaru, ileru, ard / art, gije, etc.), a small number of them have already lost their functionality and have become archaic (for example, dun – night, dunle – at night, oyle – noon, oyleyin – at noon, shimdi / imdi – now, tashra – out, yarin – tomorrow, bunda – here, anda – that time; there, andan – from there; after that, öndün – before that etc.).

Keywords: Zarir, hadith, story, adverb, archaism, phonetics, semantica.

Ərzurumlu Mustafa Zərir türk ədəbiyyatının dəyərli müəlliflərindən biridir. Onun yaşlı vaxtlarında yazdığı “Yüz hədis və yüz hekayə” adlı son tərcümə əsəri türkcə yazılmış ilk 100 hədis toplusu sayılır. Mustafa Zərir son və mənsur olan bu əsərini Əmir Çolpanın istəyi ilə, Fəzlullah bin Nasırul-Qauril-İmadinin “Töhfətül-Məkkiyyə və əxbarun-nəbəviyyə” adlı əsərindən yararlanaraq meydana gətirmişdir. Nəslə yazılmış bu əsər sadə, axıcı bir türkcə ilə, dövrün digər əsərləri kimi qısa cümlələrlə yazılmışdır. Əsər istər söz ehtiyatı, lüğət tərkibi, istərsə fonetik, morfoloji, sintaktik və semasioloji xüsusiyyətləri baxımından böyük əhəmiyyətə malikdir.

Bu məqalədə əsərdə işlənmiş zərflərə mənşəcə (milli və ya alınma), quruluşca (sadə, düzəlmə, mürəkkəb zərflər) və mənaca növlərinə (tərzi-hərəkət, zaman, yer, kəmiyyət zərfləri) uyğun şəkildə nəzər yetirəcəyik. Bu zərflərin bir qismi (ya olduğu kimi, ya da fonetik dəyişikliyə uğrayaraq) müasir ədəbi dilimizdə hələ də işlənsə də (məsələn, *içəri*, *irtə*, *qarşu*, *yuqaru*, *ilərü*, *ard / art*, *gicə* və s.), az bir qismi işləkliyini itirərək artıq arxaikləşmişdir (məsələn, *dün* – gecə; *dünən*, *dünlə* – gecə ikən, *gecə vaxtı*, *öylə* – günorta, *öyləyin* – günorta vaxtı, *şimdi / imdi* – indi, *taşra* – çölə, *yarın* – sabah, *bunda* – burada, *anda* – orada, *andan* – ondan sonra, *öndün* – öncə, əvvəl və s.). Məlumdur ki, zərflər iş və hərəkətin icra tərzini, zamanını, yerini, miqdarını, eləcə də əlamətin əlamətini bildiren sözlərdir. Əşyaya aid olan sifətdən fərqli olaraq, zərf hərəkətə (feil) və əlamətə (sifət və zərf) aid olur.

“Zərflər bir nitq hissəsi kimi, leksik-qrammatik mənasına, morfoloji əlamətinə və sintaktik vəzifəsinə görə başqa nitq hissələrindən fərqlənir və əsas nitq hissələrindən biri kimi çıxış edir. Lakin zərfləri bir nitq hissəsi kimi dəqiq müəyyənləşdirmək tarixən o qədər də asan olmamışdır. Bu hal zərflərin leksik mənaları ilə başqa nitq hissələrinin leksik mənaları arasındakı yaxınlıqdan və zərflərin morfoloji əlamətinin olmamasından, inkişaf etməməsindən irəli gəlir. Zərfləri başqa nitq hissələrindən fərqləndirmək üçün sintaktik vəzifə üstün mövqə qazanır ki, bu da həmişə etibarlı deyildir. Tarixən bir sıra zərflər başqa nitq hissələrinə daxil edildiyi kimi, zərf olmayan bir sıra sözlər də zərflər sırasına daxil edilmişdir” [Kazımov, 2023: 360].

“Türkologiyada zərfin müstəqil nitq hissəsi kimi tədqiqinə ilk dəfə İ.Qıqanovun “Грамматика татарского языка” əsərində rast gəlinir. O, burada, əsasən, zərflərin ümumi siyahısını verməyə çalışmışdır. İ.Qıqanovdan sonra P.M.Melioranski özünün “Краткая грамматика казакско-киргизского языка” əsərində zərf məsələsinə toxunmuşdur. Burada o, zərf kateqoriyasını başlıca olaraq köməkçi sözlər və sifət əvəzediciləri kimi təsvir etmişdir. Daha sonra Mirzə Kazımbəy zərflərə aid daha ətraflı məlumat vermiş və geniş həcmdə zərflərin siyahısını tərtib etmişdir... XIX əsrin rus dilçilərindən K.S.Aksakov rus dilində zərfləri müstəqil nitq hissəsi hesab etmir, sintaktik kateqoriya kimi izah edib göstərir ki, zərfin özünəməxsus xüsusi forması yoxdur, zərf yalnız münasibət ifadə edir, ayrı-ayrı nitq hissələrinin müxtəlif münasibətlərdə zərf yerində işlənməsi mümkündür” [Xəlilov, 2016: 277].

Mirzə Məhəmməd Əfşarın XIX yüzilin ortalarında tərtib etdiyi “Fənni-sərfü nəhvi-türki” əsəri dilimizin saflığını, qayda-qanunlarını qorumaq məqsədi ilə azərbaycanlı müəllifin azərbaycanlı uşaqlar üçün doğma Azərbaycan türkcəsində yazdığı ilk qrammatika dərsliyidir. Odur ki, “Azərbaycan dilindəki zərflərə dair ilk məlumata M.M.Əfşarın qrammatikasında rast gəlirik. O, zərfləri “Əl mübhamat”, “Əl ədəvat” başlığı altında qoşma, bağlayıcı və nidalarla qarışdırmışdır” [Xəlilov, 2016: 277].

“Ədəvat” ərəbcə söz olub, “ədat” sözünün cəm formasıdır; ümumiyyətlə, köməkçi (qeyri-müstəqil) nitq hissələri nəzərdə tutulur. Bu ad altında qeyri-müstəqil sözlər, şəkilçilər və sual əvəzlilikləri ümumiləşdirilərək bunların əlifba sırası ilə 42 növü göstərilir və belə tərif edilir: “*O cürə ləfzlərdür ki, ismə və fe'lə və bə'zi kəlalara qoşulub, bir-birinə rəbt verər və özləri də yalquz iste'mal olunmayub sərfə gəlməzlər*” [Adilov – Babazadə, 2015: 114]. Əsərdəki nümunələrə əsasən deyə bilərik ki, “zərf” nitq hissəsi kimi deyil, cümlə üzvü kimi qəbul edilir. Əsərdə “*hal*” termini omonim səciyyəli olub, həm ismin halı, həm indiki zaman və həm də tərz bildirən feili bağlama və ya tərz-i-hərəkət zərfi mənalarını ifadə edir: “*Da / də, (m.) (və, dəxi, həm) – “ədati-iştirak”dur, məsələn: Mən də, sən də bu barədə müqəssirik. Ya (Mən və sən həm mən, həm sən bir dəxi iki-üç eylər).* (də) “*ədati-zərf*” və “*ədati-istimrar*” dəxi ola bilər: (*bazarda*), (*gəlməkdədir*) kimi; *aqibət, (m.) bilaxir, (filaxir), axırda – “ədati-zərf”dür, mali-karı bildürmək məqamında işlənür; qarşu, (m.) öñ “ədati-zərf”dür, yüziñ müqabilinə deyilür*” [Adilov – Babazadə, 2015: 27; 35; 95; 96; 97].

Ədati-zərf ادا ت صرف – zərf ədatı; zaman, tərəf, yer bildirən sözlər və şəkilçilər: 1. zaman zərfi: *aqibət, bil-axir, fil-axir, axırda*; 2. tərəf göstərən zərf: *qarşu, öñ*; 3. yer zərfi düzəldən şəkilçi // -da² (yerlik halda olan isim, məs., bazarda) [Adilov – Babazadə, 2015: 113].

“Zərf bir nitq hissəsi kimi qrammatika kitablarına nisbətən sonralar daxil edilmişdir. Ona görə ki, bu nitq hissəsinə məxsus sözlərin bir qismi tarixən isim, sifət və say olmuşdur. Məhz buna görə də ədəbi dilimizdəki zərflər isim-zərf, sifət-zərf, say-zərf ortaqlı xüsusiyyətə malikdir... Bunları bir-birindən ayırmaq üçün cümlədəki yerini, daşdığı vəzifəni, əşya və ya hərəkətə, hadisəyə aid olmasını nəzərə almaq lazımdır” [Xəlilov, 2016: 280].

Quruluşca, mənşəcə və işlənmə tezliyinə görə növlərinə *mənaca* növlərinin daxilində nəzər yetirəcəyik. Qeyd edək ki, B.Xəlilov quruluşlarını xüsusilə vurğulamasına da, onun “zərfləşmiş sözlər” adı ilə verdiyi sözlər düzəltmə və mürəkkəb zərflərdir [Xəlilov, 2016: 282]. Onu da qeyd edək ki, müasir ədəbi dilimizdə hələ də işlənən zərflər sonradan müəyyən səs dəyişmələrinə uğradığı üçün onlara fonetik arxaizmlər deyə bilərik.

1. Tərz-i-hərəkət və ya tərz zərfləri – işin, hərəkətin icra tərzini, hərəkətin və əlamətin keyfiyyətini bildirir, necə? nə cür? nə halda? nə tərzdə? nə vəziyyətdə? suallarına cavab verir. “Sadə tərz-i-hərəkət zərfləri öz forma və məzmunlarına görə sadə sifətlərdən fərqlənir. Odur ki, belə sözləri sifət-zərf adlandırmaq da olar. Bu

sözlər əşyaya aid olduqları zaman sifət, iş-hərəkətə aid olduqda zərf hesab olunur” [Hüseynzadə, 2007: 201]:

Sadə tərz-i-hərəkət zərfləri:

A. **Milli:** a) arxaik: *öylə* (elə, o cür), *şöylə* (belə, bu cür), *böylə* (belə, bu cür), *yayan* (piyada), *iraq* (uzaq), *həp* (tamam, hamısı),

Nümunələr: Ayıtdı: “Əvvəl namaza qəsd idicək apdest (abdəst –B.R.) alurın, *andan* namaz qılacağum yerə gəlürin, *bir dəm anda* oturu(rı)n, *ta ki* əndişələ(nü)rüm, *ədəbilə* tururın, kəndümi *şöylə* tutarın ki, Kə‘bə iki qaşum *arasındadır* və Sırat köprüsi iki ayağım *altındadır* və cənnət *sağ yanımdadır* və tamu *sol yanımdadır* və “mələkul-mövt” *ardındadır* və *dəxi öylə* tutarın kəndümi ki, son namazım budur (s.60-61); Harun *imdi yayan* Malik evinə vardı (s.88); Harun-ər-Rəşid ayıtdı: “Siz dünya qullarısız, siz, sizün gibi vəzirlərə uyduğumdan *böylə* məğrur oldum, Tanrıdan *iraq* qaldum”, – didi (s.103); Rəsul həzrəti buyururki: “Tanrı-Təala aydur: “Qulum başa *nicə* itiqad idərsə, bən *ol üzərə* anarın..” (s.164); *Böylə* idərsə, olkişi imanin kamil eyləmiş olur (s.101); Xəlqün rızqı *həp* üləşdürüldi, həris olmağın faidəsi nə?! (s.118); Ayıtdı: “Düşümdə görürin qiyamət qopmış, xəlq *həp* dirilmişlər, bəndəxi *bilə*, *ğayət* susamışın” (s.35); Ayıtdı: “Ya vəzirlərim, apalarum, dədələrim *həp* öldilər (s.70); Subaşı ol maldan başa virdi. Aldum, *həp* üləşdükdüm (s.128);

b) hələ də işlək: *iyələ* (elə), *yaqın* (yaxın), *bilə* (belə, birlikdə), *tiz* (tez), *toğru* (düz), *iki* (iki yerə),;

Nümunələr: “*Yaqın* vardum, Əli oğlu Hüseynün oğlu imiş” (s.43); *Yaqın* varsa, *dəxi* ol qövmün inildüsin işidür, qəsri müşəyyəd oldur (s.72); Ol *rəhmət ilə yaqın* gəlür, *andan* rəhmət nəzərin idər (s.161); Əgər başa ol bir qarış *yaqın* gələ, bən aña bir arşun *yaqın* varurın (s.163-164); Başa ayıtdı: “Şəhadət kəliməsin oqı, işitsün, *bilə* disün” (s.46); Bən ayıtdum: “ya Abdurrəhman, *iki kəz* şəhadət kəliməsin didüm, *bilə* dimədün” (s.47); Bən gözədükdüm, çıqdı gitdi, *ardınca bilə* gitdüm (s.49); *Bu kəz* alimlər *dəxi* anlara qarışdılar, *bilə* yedilər, içdilər, ayrılıb, çıqub gitmədilər (s.142); Əlüzdən gəldügi qədər idəsiz, illa *toğru* söyləy, *toğru* işləy! (s.67); *Andan* bir tazəcə ağacı *iki* yardı, *birər* dikdi (s.124); “Bu ayət Quranilə *bilə* gəldi (s.76);

A. **Alınma:** a) arxaik: *cümlə* (tamam), ;

Nümunələr: *Cümlə* xərc eyləkdüm (s.115);

b) hələ də işlək: *tamam*, *xoş*,

Nümunələr: Nitəkim peyğəmbər aleyhissəlam bildürdi və ögrətdi, *ədəbilə* namazı *tamam* qılırın (s.61); Açdılar, oqudılar, xəbərin *tamam* eşidicək ayıtdı... (s.102); Tanrı təala peyğəmbərə vəhiy eylədiki, “Bən sağa fəzrləri sual idərin: “Xəlqilə *xoş* dirildinmi?”diyü... (s.31);

Düzəltmə tərz-i-hərəkət zərfləri:

A. **Milli:** a) arxaik: *əsrüklə* (sərxoş şəkildə), *birər* (bir-bir),

Nümunələr: Ayıtdı: “Pək içküci idi, *əsrüklə* öldi”, – didilər (s.41); *Andan* bir tazəcə ağacı *iki* yardı, *birər* dikdi (s.124);

b) hələ də işlək: *qorquyla* (qorxu ilə), *yoqluq ilə* (yoxluq ilə, yoxluq içində),

Nümunələr: Ol zahid aydur: “Düş gördüm, *qorquyla* oyandum (s.29);

B. **Alınma** (milli ünsürlü): a) arxaik: *fikirlə* (ağılla), *ixlasilə* (sidq ürəklə), ;

Nümunələr: “Ey yegit, zinhar hiç bir nəsədə ivməgil, nəki işlərsəñ *fikirlə* işləgil..” (s.6); Zəiflər dualar qılır *ixlasilə*, Tañrı-Təala qəbul eylər (s.120);

b) hələ də işlək: *ədəbilə* (ədəblə), *ğüssə ilə*, *ğüssəsüz* (qüssəsiz), *tövbəsüz*,

Nümunələr: Ayıtdı: “Əvvəl namaza qəsd idicək apdest alurın, *andan* namaz qılacağum yerə gəlürin, *bir dəm anda* oturu(rı)n, *ta ki* əndişələ(nü)rüm, *ədəbilə* tururın, kəndümi *şöylə* tutarın ki, Kə‘bə iki qaşum *arasındadır* və Sırat köprüsi iki ayağım *altındadır* və cənnət *sağ yanımdadır* və tamu *sol yanımdadır* və “mələkul-mövt” *ardındadır* və *dəxi öylə* tutarın kəndümi ki, soñ namazım budur (s.60-61); İbrahim ayıtdı: “*Ğüssəsüz* uy(u)duñmı?” (s.5); “Ah, Ömər nicə xəlifədür ki, bən *sabaha dəkin* uyumazın, *ğüssə ilə*, *yoqluq ilə*. Bu halımı görməz. Tañrıya nicə cavab virür?!” (s.23); Peyğəmbərdən bən işitdimki, hər kim Lut qavmi işlədügin işləyə, *tövbəsüz* ölə, üçüncü gün anı Tañrı-təala sindən çıxarur, Lut qavminə virür, *qiyamətədək* anlar ilə əzab görür, nə‘uzu billahi!” (s.40); Peyğəmbər ayıtdı: “Hər içkici ölə, *tövbəsüz* ölə, Tañrı-tə‘ala aña qəbri içində bir *əzdərha* həvalə idə, *qiyamətə dəyin* əzab idə” (s.41);

Mürəkkəb tərz-i-hərəkət zərfləri:

A. **Milli:** a) arxaik: *irtə-gicə* (sabah-axşam), *ol üzərə* (o cür), ;

Nümunələr: *İrtə-gicə* qaravaşlarilə səcdə qılurdu, *nicəki* atasına səcdə idərdu (s.139);

b) hələ də işlək: *nicə ki* (necə ki), *qarnı ac* (acqarına), *bir-bir*,

Nümunələr: *Qarnı ac* gəldi, bəndən nəsne istədi, əsirgədüm, bən yiyəcəkü aña virdüm (s.96); Gəldilər xəlqi(n) ortasına girdilər, başladılar *bir-bir* xələyiqi sordılar (s.36);

Alınma (milli ünsürlü): a) arxaik: *bu rəsmə // işbu rəsmə* (bu cür, bu təzadə), *ol rəsmə* (o cür, o təzadə), *dəsturlu-dəstursuz*, ;

Nümunələr: *Gəlincəyə dəkin* halı *bu rəsmə* idi (s.94); Bir qul *işbu rəsmə* comərdlik idər, bənüm itdügimi xəlq ayıblar (s.96); Danişmənd ayıtdı: “Bir bəlaya *sataşmış* kişi bir kərim kişiyə *nə rəsmə* yalvarurlarsa, *ol rəsmə* dua qılmaq qamu dualardan yegdür” (s.108); Süleyman hüzurına vəqə *dəsturlu-dəstursuz* varur idi (s.139);

2. Zaman zərfləri – işin, hərəkətin icra zamanını bildirir və nə zaman? nə vaxt? haçan? suallarına cavab verir.

Sadə zaman zərfləri:

A. **Milli:** a) arxaik: *dün* – gecə; dүнən, gecə vaxtı, *öylə* – 1. günorta; 2. o zaman, o vaxt, onda, *şimdi / imdi* – indi, *yarın* – sabah, *irtə / ertə* (sabah), *dəxi* (daha, hələ);

Nümunələr: *Yinə* sayru olduñ, *öylə* şifa virdük, biləsin biz nə yaratdıq hikmətilə, fəidəsiz nəsne yaratmadıq.. (s.136); Hüccac ayıtdı: “*Bu gün* yi, *yarın ginə* duta(r)sız!” (s.177); Malik ayıtdı: “*Dəxi* ad virmədüm. *Şimdi* ad virəyim...” (s.88); “Ey utanmaz, əgər itiqaduñ olsa, *irtəyə* təamumu gizlərdüñ” (s.150); “*Ertə*

içün nəsne gizləmədi” (s.149); Ərabi ayıtdı: “Bu issi gündə oruc tutarın, *yarın* qiyamət gün issindən qurtıla(m)” (s.177);

b) hələ də işlək: *imdi* (indi), *gicə* (gecə), *gündüz*, *ginə* / *yinə* / *yenə*, *sonra*, *ilərü* (irəli, qabaq, əvvəl), *tiz* (tez),

Nümunələr: *İmdi* Tağrının şükrindən və peyğəmbərin salavatından *sonra* aydur ki.. (s.1); və *yənə* döndü buyurdu ki, .. (s.9); “Var *imdi* işinə, bən də varayım işümə”, – didi (s.6); Gidərkən *yənə* bir kişiye dəxi uğradım (s.6); Mənsur ayıtdı, “Ayıd *imdi* hacətin nədür?! (s.15); “Beş dəxi oldur ki, səndən *ilərü* işləyü gəldük, Ya Rəsulallah”, – didük (s.9); Qul ayıtdı: “Bir hacətim budur ki, ol dörd aqçayı ki virdüm, anuñ ivazın Tağrı başa *ginə* dörd aqça virə” (s.15); Əfəndisi aydur: “Niçün *tiz* gəlmədün?” (s.16); Başa ayıtdı: “*Tiz* əsbabuñı çıxar” (s.80); ... *Yinə* sayru oldu, *öylə* şifa virdük, biləsin biz nə yaratdıq hikmətilə, fəidəsiz nəsne yaratmadıq. Üçüncü, *ginə* sayru oldu, ol otdan sağa şifa virmədik, sayrulıqun arturduq... *Sonra* səni təbibə salı virdük... (s.136); *Ginə* göndərdi ki, bunları azdura, *ginə* azduramadılar (s.63); *Gündüz* günah işlədürüz, *axşam olıcaq* tövbə idərlər (s.63); *Gündüz* qulluğum idər, *gicə* gidər, *sabah* bir aqça gətürür (s.48-49); Hüccac ayıtdı: “*Bu gün* yi, *yarın ginə* duta(r)sız!” (s.177); Bu əndişədə ikən *yinə* uyqu almış, görürin, ol iki fəriştə *yinə* gəldilər, bir-birinə *əvvəlki gibi* söylərlər... (s.162); *Anda* hurilər gördüm, saçları uzun. Başa çağırışdılar ki: “Ya Abdullahi, *tiz* gəl!” (s.94); Oyandım, *tiz* anı sədəqə eylədim, tövbə eylədim ki, *ğeyri* dünyalık dutmayam... (s.116);

B. *Alınma*: a) arxaik: *nagah* (birdən, qəfildən), *həman* (dərhal), *hərgiz* (heç vaxt, əsla);

Nümunələr: *Nagah* bir atlu çıqa gəldi (s.49); *Nagah* havadan bir avaz eşitdik (s.113); Süleyman peyğəmbər divlərə buyurdu, bi‘eynihi anuñ atası surətində bir surət düzdilər *həman* (s.138-139); Ömər *həman* vardı, omuzuna bir çuval un urdu, götürdi, üzür dilədi (s.23-24); *Həman* oyandım, sordum xəlqə Abdurrəhman kimdür? (s.44); [Allah c.c.] Yəni uçmaq uman, tamudan qorqan *hərgiz* u(yu)masa gərək (s.17); *Hərgiz* ol kağıdı yanından gidümədi, hər namaz qıldıqda açar oqurdu, ağlardı (s.103); Bir dərviş Həsəni nəsne dilədi, *həman* gömləgin çıxardı, ol dərvişə virdi (s.141);

b) hələ də işlək: *sabah*, *axşam*, *əvvəl*, *dərhal*, *daim* / *dayim*, *əbədi*, *hiç* (heç, heç vaxt),

Nümunələr: Qapuya nişan eylədim, *sabah* görəm didüm. *Sabah* gəldüm gördüm bir qapu *öñündə* bir cənazə var (s.19); Ayıtdı: Rəsul həzrəti buyurur ki, “Qiyamətdə Adəm oğlanlarının övlası bənəm və *əvvəl* qəbirdən qalqan bənəm və *əvvəl* şəfaət idən bənəm”, – buyurdılar (s.33); “*Əvvəl* namaza qəsd idicək apdest (abdəst –B.R.) alırım, *andan* namaz qılacağı yerə gəlürin,.. (s.60); *Dərhal* bir avaz gəldi... (s.114); Qul ayıtdı: “*Əvvəl* azadlığım dilədim, ikinci dörd dirhəmin ivazın dilədim” (s.16); *Sabah* məscidə gəldi(k), gördük ölmüş (s.141); Fəriştəhlar *gecə-gündüz* gəlürlər-gidərlər, *dayim* Kə‘bə’i tavaf idərlər (s.64); *Daim* alır-virür (s.66); Bir kişinin könlündə iman vardır və sıdqi bitündür, ol *daim ricailə* olur. Yəni *daim* Tağrı zikir idər və həm kim, *daim* Tağrıyı zikir idənün köñlinə unutmaz

gəlməyə və hər könlə ki unutmaqlıq gəlməyə, *daim* tərəqqi içində ola (s.182); Ayıtdı: “Ya Musa, ol əməl sevgülüdür ki, *daim* añasın bəni unutmayasın” (s.109); Əlbətdə, lazım degülkim, işiñüz tərki idüb *dayim* ibadət idəsiz (s.67); Bu mülki saña *əbəd(i)* qalurmı dirsini?! (s.102); “Devlätülördən *ziyadə* saqınurdum kəndümi, *hiç* bütlərüñ söhbətinə varmazdım” (s.28); Ayıtdılar: “Şey idəmədük, əcəb qavimmiş, *ziyadə* çalışduq, *hiç* yaqın olamaduq” (s.62); Görməzmişinki, Yir Gök yaradılaldan *bərü* xəric idər, *hiç* dükənməz (s.65); Tañrı-təala vəhy eylədi ki, “Dükəli nəsnə’i bəndən diləñ, *hiç* utanmañ” (s.66); Bəni-İsrail zamanında bir kişi *yetmiş yıl* ibadət eylədi, *hiç* üşənmədi (s.67); Bu yigit *daim* namaz qılurdu və oruc tutardı, zikir idərdi. Dəxi Quran oqurdu. *Hiç* diñlənməzdi (s.93); “Anuñçun zəhmət çəkərin ki, Tañrıyı sevərin, ölümü də sevərin. *Hiç* üşənməzin (s.94); Ol qul *hiç* uyumazdı, əfəndisin dəxi uyumağa qomazdı (s.120); “Ey bəni-İsrail, dünyayı təmam mərtəbəsində bən tutdum, *Tañrı qüvvətilə*. İlla *hiç* fəxir eyləməzin” (s.122); Buyurdıki, “Sizüñ ögdügüz kişi həlak eylərsiz. Əgər eşidüb sizüñ ögdügüñüzə razı olursa, *hiç* qurtulmaya” (s.123);

Düzəltmə zaman zərfləri:

A. **Milli:** a) arxaik: *dünlə* – gecə ikən, *öyləyin* – günorta vaxtı, *gündüzin* – gündüz vaxtı, *yarındası* – səhərişi gün, *şimdidən* – indidən, *şimdənkərvü* – bundan belə, indidənbələ, bundan sonra (Türkiyənin bəzi dialektlərində “kelli” işlənilir: “bundan kelli” – bundan sonra), *yarınadək*, *irtəyadək*, *şimdiyadək*, *anda* – onda, o zaman, o vaxt, *andan* – ondan sonra, daha sonra, *öñdün* – öncə, əvvəl, *tezcək* / *tizcək* (dərhal), ;

Nümunələr: *Andan* ol kişi turdu iki rəkət namaz qıldı (s.5); *Andan* bu kişi ağladı (s.7); ... və ol nəsnə ki *anda* lazımdır, *şimdidən* anı ögrətməñ (s.10); “Bilüñ *şimdənkərvü* vəqti oldıki, fənaya xor baqam. Hər kim bəni sevərsə, *şimdidən* haqqını istəsün. Axirət haqqı müşküldür”, – didi (s.173); *Andan* Haq(q) Təala bir balıq yaratdı (s.12); *Andan* atası gəldi, qız qarındaşı gəldi *üstünə* ağlaşdılar (s.47); Ayıtdı: “Əvvəl namaza qəsd idicək apdest (abdəst –B.R.) alurın, *andan* namaz qılacağum yerə gəlärin,.. (s.60); *Andan* ayıtdı: “Bilürmisiz ki, bənüm (evüm) qandadır?” (s.122); *Yarındası* gördük kəfən mihrabda yatur (s.141); *Yarındası* bal qiymətlü oldı, peşiman oldı satduğına (s.147); Rəsul buyurur ki, “Bir kişi *da’yim gündüzin* oruc dutsa, *gicə* namaz qılsa, nə mərtəbəyə ərişürsə, mümin kişinüñ xülqi gögcək olucaq, *oldəxi* ol mərtəbə irişür” (s.31); Qazi və’d itdi: “*Öyləyin* gəl, virəyim”, – didi. *Öyləyin* gəldi, virmədi (s.150); Rəsul həzrəti buyururki: “*Dünlə* namaz qılmaq sizüñ üzəriñüzə olsun ki, sizdən *əvvəl* gələn salihlərüñ adətidür, Tañrı yaqınlığıdır” (s.159); Hər kim mənzilə irəməyəm deyü qorqar, *dünlə* gidər. Hər kim *dünlə* gidər, mənzilə irər, məta alır (s.110); Rəsul həzrətləri buyurur ki, “Bay kişidəñ yoxsul kişi nəsnə diləsə, *tezcək* virməsə, virmədügi zulümdür” (s.141); Bir dərviş gəldi məscidə, qarnum acdur didi. Biz *andan* ğafil olduq, *tizcək* yeyəcək gətürmədük, evlərimüzə gitdük, anı məsciddə qoduq.. (s.141); Ərəb ayıtdı: “*Şimdiyə dək* “yədxulunə fi dinil-lahi” idi, əmma *bizim üstümüzə* hakim olıcaq, “yədxulunə min dinil-lahi” oldı (s.165-166); *Şimdiyə dək* xəlayiq dinə girürlər, əmma sən xəlifə *olalı* dindən çıxarlar” (s.166); “Kəfil

olur mısın *yarınadək?*”, - didi (s.177); “bir kişi bizüm ildə bir kişini zülmilə öldürdi. Oda qoydılar, *irtəyə dək* od *içində* yandı, od anı yandırmadı” (s.73);

b) hələ də işlək: *erkəndən*, *ölüncə* (ölenədək), *gəlinçəyə dəkin* (gəlinçəyədək), *gündə* (hər gün),

Nümunələr: *Erkəndən* tədarik eyləmək gərək, yol *ğayət* uzaqdur (s.110); *Ölüncə* ol ögütlərlə əməl eylədik (s.10); *Gəlinçəyə dəkin* halı bu rəsmə idi (s.94); Abdullah bunu gördi ayıtdı: “Ya *ğulam*, *gündə* saña yiməgə nə qədər ətmək virürlər?” (s.95);

B. *Alınma*: a) arxaik: *fil-hal*;

Nümunələr: Ərəb *fil-hal* *birqaç* dodağın dəprətdi, cəlla(d) sürüçdi düşdi, qılıc əlindən sıçradı (s.168);

b) hələ də işlək: *sabaha dək*, *sabaha dəkin*,

Nümunələr: *gecə* uyumazdı, *sabaha dəkin* mihrabda ağlardı (s.19); Gözəl otlu yerə gəldi, əsbabın çıxardı, əskilər geydi, *sabaha dək* namaz qıldı (s.49);

Mürəkkəb zaman zərfləri:

A. *Milli*: a) arxaik: *bir kəz* – bir dəfə (nə zaman?), *bu kəz* – bu dəfə, *yarınkı gün* – *məc.* sabahkı gün, *sabah*, *gələcəkdə*, *bir qaç gün* (bir neçə gün), *bir qaç gündən sonra* – bir neçə gündən sonra, *çoq zamandır* (uzun zamandır),

Nümunələr: Şol nəsnə ki *yarınkı gün* sizünj olmaya anı güniləməñ... (s.10); “Hər kim bir kişi incitsə, malın alsa, *bu gün* halallığun diləsin ki, *yarınkı gün* nə aqça var, nə mal vardır” (s.172); *Bir qaç gündən sonra* dostlarım başa ayıtdılar (s.49); Təbib ol otcuğazı virdi. *Bu kəz* şifa buldı (s.136); Həm *çoq zamandır görmədüm* (s.46); *Bu kəz* alimlər dəxi anlara qarışdılar, *bilə* yedilər, içdilər,.. (s.142); *Bir qaç gün* Musa peyğəmbər qatına gəlmədi (s.30);

b) hələ də işlək: *bir gün*, *bir gicə*, *bir yıl*, *bu gün*, *bu gicə*, *gicə-gicə* (gecə-gecə), *andan sonra* (ondan sonra), *ol gün* (o gün, həmin gün), *gicə irtəyə dək* (gecə sabahadək), *gecə-gündüz*, *hər gicə*, *hər gicəsi*, *hər gün*, *hər yıl*,

Nümunələr: *Bir gün* sarayında oturdı (s.4); *Bir gün* bu kişinin *öñinə* yuvadan bir quş yavrusı düşdi (s.11); *Bir gün* yoldaşların devşirdi işrət eyləməyə ki, oturdı,.. (s.14); Malik bin Dinar aydur: “*Bir yıl* Həccə vardum. Həccüm təmam olıcaq *bir gicə* bir avaz eşitdim..” (s.43); “Bir qul satun aldum, şərt itdümki, *gicə-gicə* qulluğum idə..” (s.48); *Buradan* gitmə ki, ol qul *bu gicə* gəlür,.. (s.50); Əbu Musa aydur: “*Bir gün* rəsul həzrəti *bizdən* yaña döndi,..” (s.144); *Andan sonra* oğlı gəldi (s.113); Rəsul həzrəti buyurur ki, “Xəlqün eyüsi bənüm zəmanımdaki müslimanlardur. Bundan *aşağa sonra* gələnəldür. Bunlardan dəxi *aşağa dəxi sonra* gələnəldin. *Andan sonra* qavimlər gələ ki, “müslimanuz” dirlər, əmanətə hiyanətlik idərlər, bir-birinə əmin olmayalar.. (s.62); Didilər, “Ol zahiddir, Quran əhlidür, *hər yıl* Həccə gəlür”, – didilər (s.44); Ayıtdı: “Şol fasiq ola, *gicə irtəyə dək* murdar ola, işdə-gücdə olmaya, xülqi çirkin ola” (s.109); Fəriştahlar *gecə-gündüz* gəlürlər-gidərlər, *dayim* Kə'bə'i tavaf idərlər (s.64); Gördüğümdən biri oldur ki, *hər gicəsi* hiç vəli qalmaz, illa dükəli, *bunda* dərilürlər (s.65);

B. *Alınma* (birləşmənin bir tərəfi): a) arxaik: *dəmbədəm*, *ol dəm* (o an), *iki sənə* (iki il);

Nümunələr: ... nəbilər Kə'bəsi Muḥamməd Mustafa həzrətinün, sallallahu aleyhi və səlləm, hədisləründən bir qaç hədis yaz ki *dəmbədəm* mütaləə idələm ki könlümüz nuri arta (s.1-2); *Oldəm* niyyət itdümki, anı azad idəm (s.49); *Oldəm* şəhrümdən çıqdum gitdüm, *artuq* varmadum (s.29); Rəsul həzrəti *iki sənə* qəbrə uğradı (s.124);

b) hələ də işlək: *bir dəm*, *bir zaman* (bir müddət), *bir vəqt* (bir vaxt), *ol vaxti* (o vaxt), *ol vaxit ki // ol vaxti kim* (o vaxt ki), *fulan gün*, *ol zaman*, *ol vaxitdən bəri* (o vaxtdan bəri, o vaxtdan), *bir zamandan soñra*, *ol saət*, *həman ol saət* (o saat, o dəqiqə, bir anda), *axşam olıcaq*, *sabah vaxti*, *sabahdan axşama dəkin*, *axşamdan sabaha dəkin*, *bir zamandan soñra*,

Nümunələr: Bu hədis(i) Rəsul həzrəti *ol vaxti* buyururdi ki, Məkkədən köçdi Mədinəyə gəldi (s.3); *Fulan gün* bir əcayib nəsne gördük (s.113); *Ol zaman* peyğəmbər(i)nə Tañrı-Təala vəhy eylədiki,... (s.143); *Ol vaxitdən bəri* andı içdümki, dərvişi əgləndürməyəm və məhrum göndürməyəm” (s.141-142); Gördüm *bir zamandan soñra* bir gəmi gəldi, içində oğlancuğum (s.106); *Həman ol saət* gözümdən gəib oldı (s.6); *Gündüz* günah işlədürüz, *axşam olıcaq* tövbə idərlər (s.63); Ol balıq dəprənməgə qəsəd eyləsəydi, *ol saət* ol canavar burnına girərdi (s.13); Gördüm *sabahdan axşama dəkin* dərşin tamam itdi (s.160); “Hər kim “Düxan Həmim (حم)” surəsin oqusa, *axşamdan sabaha dək* yetmiş biñ fəriştə anuñ yarlığamasın diləyələr” (s.51); Harunur-Rəşid bir kişi(yi) zindana qoydı, *bir zamandan soñra* çıqardı, qatına gətürdi, sordıki, “Yerüñdən xoşnudmısnı? (s.57); İşidicək *bir zaman* başın *aşağa* əyitdi (s.68); *Bir zaman böylə* işlədilər (s.90); *Bir dəm* keçdi, diñdi (s.19);

3. **Yer** və ya **yön zərfləri** – işin, hərəkətin icra olunduğı yeri və ya hərəkətin yönünü bildirir, hara? harada? haraya? haradan? suallarına cavab verir. Bu baxımdan, yer zərflərinin özünün də mənaca üç növü qeyd edilə bilər: “1. Hərəkətin və hadisənin icra olunduğı yeri bildirənlər (harada?); 2. Hərəkətin başlanğıc – çıxış nöqtəsini bildirənlər (haradan?); 3. Hərəkətin istiqamət və son nöqtəsini bildirənlər (haraya?)” [Hüseynzadə, 2007: 214-215]. “Yer zərflərinin hamısı isim mənşəli olduğundan asanlıqla hallanır, kəmiyyət və mənsubiyyət şəkilçiləri qəbul edərək dəyişir” [Kazımov, 2023: 376];

Sadə yer zərfləri:

A. **Milli:** b) hələ də işlək: *öñ*, *qarşu* (qarşı), *yuqaru* (yuxarı), *aşağa* (aşağı), *ilərü* (irəli), *girü* (geri),;

Nümunələr: *Bir gün* bu kişinün *öñinə* yuvadan bir quş yavrusı düşdi (s.11); Məgər bir kişi bir it ənigin anasına *qarşu* boğazladı, əsirgəmədi (s.10); Rəsul həzrəti aydur: “Ol Tañrı haqqıyçun ki, bənüm canum anuñ qüdrət əlində *qarşu* durur. Anə baqar, ol anı gözədür” (s.13); ... yüki ağırlara “Düşün *aşağa* – tamuya!” deyasın,.. (s.18); Bunı eşidicək Ömər *ilərü* yürüdi (s.23); Avazın eşitdüm, *ilərü* vardum,.. (s.106); Fil-cümlə, *üç kəz* çağırđı, *girü* döndürdi (s.159); Rəsul həzrəti buyurur ki, “Xəlqün eyüsi bənüm zəmanımdakı müsliḥanlardur. Bundan *aşağa soñra* gələnlərdür. Bunlardan dəxi *aşağa* dəxi *soñra* gələnlərdin. *Andan soñra* qavimlər gələ ki, “müsliḥanuz” dirilər, əmanətə hiyanətlik idərlər, bir-birinə əmin

olmayalar... (s.62); Ubbad aydur: “Bu cavablari bitinun *ardina* yazdilar, *onjuma* biraqdilar..” (s.102); *Isidicak bir zaman* basin *asaga* ayitdi (s.68); *Orsdan yuqaru* basin qaldurdi (s.97); *Orsdan asaga* biy yilliq yol qeder (s.97); Harun-er-Resid kursiden indi, diz chokdi, Malikə qarşu oturdi,..” (s.88);

Düzəltmə yer zərfləri:

A. **Milli:** a) arxaik: *taşra* (çölə), *taşrası* (çölü), *taşrasından* (çölündən), *taşradan* (çöldən), *bunda* (burada), *anda* (orada), *bundan* (buradan), *andan* (oradan), *yabanda* (çöldə);

Nümunələr: *İylə* diyəcək, bir avrət *taşra* çıqdi (s.23); Rəsul həzrəti buyurur ki, “Cənnət içində köşklər vardır ki, *içindən taşrası, taşrasından içərisi* görünür” (s.32); *Bir gicə* sabah oldı sandum, *taşra* çıqdum, gördüm dəxi sabah olmuş, vardum bir qapu *onjında* bir yüksəcik yerdə oturdum (s.17); Ya Abdurrəhman, *bunda* neylərsin? (s.49); Ayıtdı: “Əvvəl namaza qəsd idicək apdest alurın, *andan* namaz qılacağum yerə gəlürin, *bir dəm anda* oturu(rı)n, *ta ki* əndişələ(nü)rüm, *ədabilə* tururın,.. (s.60-61); Xəlq aña didilər: “Ğeyri yerə gitmədüñ?” Ayıtdı: “*Bunda* nicə əglənməyəyin?! Rəhmət *bunda* çoq, bərəkət *bunda* çoq... Bən *bunda* gördüğüm nəsnələri disəydüm, əqlünüz sığmaz idi” (s.64-65); Ayıtdı: “Gördüğümdən biri oldur ki, *hər gicəsi* hiç vəli qalmaz, illa dükəli, *bunda* dərilürlər. Bən bunun gibi yeri nicə tərək idəyin?”, – didi (s.65); Bən ayıtdum: “*Bundan* ayrılmayım” (s.160); *Taşradan* bir köpək gəldi, bu quluñ yanına vardı (s.95); *Bir gün* səfərdə gidərkən *yabanda* bir gözəl kişiyə uğradı (s.5); Əbu Əli aydur: “*Taşr(a)dan* çağırdum, “Ya dərviş, hiç köñlüñ bir şey dilərmi?” (s.84); *Andan* keçdi, bir kişiyə uğradı ki, əvvəlkiyərdən gözəl (s.179); Adəm *bundan* dəxi keçdi, bir kişiyə uğradı, çirkin surəti var (s.180); Ayıtdı: “Əqil məqam/ı/dur, *anda* sin nicə olursın?!” (s.180); Adəm ayıtdı: “Göz həya yeridür, sən *anda* nicə olursın?” (s.180);

b) hələ də işlək: *içəri* (içəri), *içərüdən*, *içindən*, *içində*, *içərisi*, *buradan*, *arasında*, *üzərinə*, *ardınca*, *ardından*, *yolda*,

Nümunələr: *Buradan* gitmə ki, ol qul *bu gicə* gəlür,... (s.50); *İçərüdən* avaz gəldi: “Kimdür?” (s.23); Rəsul həzrəti buyurur ki, “Cənnət *içində* köşklər vardır ki, *içindən taşrası, taşrasından içərisi* görünür” (s.32); *İçəri* girdüm, xəlifə bəni gördi, turu gəldi,.. (s.103); Məkkə ilə Mədinə *arasında* qondılar. *Onjuna* təam götürdilər (s.177); Rəsul həzrəti, sallallahu aleyhi və səlləm, buyurur ki, “İslam yapılbudur beş nəsnə *üzərinə* (s.7); Müsəlmanların bir neçəsi dəxi köçdilər *ardınca* vardılar (s.3); Evinə gəlinçə *ardından* yetdi (s.158); *Yolda* nasraniyə uğradı (s.151);

B. **Alınma** (milli ünsürlü): b) hələ də işlək: *kənara*,

Nümunələr: Gördük çağırınlar, aq tonlu kişilər havadan gəldilər, gəmümüz çəkdilər *kənara* çıqardılar (s.113);

Mürəkkəb yer zərfləri:

A. **Milli:** a) arxaik: *bundan aña* – buradan oraya, oraya qədər, orayadək, *bizdən yana* – bizə tərəf, *ardınca bilə* – arxasınca,

Nümunələr: Əbu Musa aydur: “*Bir gün rəsul həzrəti bizdən yana döndi,..*” (s.144); Bilürmisin *bundan aña* nə qədər yoldur? (s.50); Bən gözədürdüm, çıqdı gitdi, *ardınca bilə* gitdüm (s.49);

“Azərbaycan dilində yer zərfləri ilə yanaşı, yer zərflərindən miqdarca daha çox köməkçi adlar işlənməkdədir: alt, üst, qıraq, kənar, yan, böyür, qabaq, iç, ara, dal və s. daha çox ismi birləşmənin ikinci tərəfi kimi işlənilib (evin içində / qabağında / yanında / böyründə / dalında / üstündə və s.) məkan mənası yaratmaqdadır. Lakin bunlar yer zərfləri deyil, köməkçi adlar hesab olunur.

O, bu sözlərinin *yan, tərəf, tay* tipli sözlərlə yaratdığı o tərəf, bu tərəf, o yan, bu yan, o tay, bu tay və s. birləşmələr də yer zərfləri deyil, köməkçi adlarla əvəzlilərin yaratdığı söz birləşmələridir.

Hər, heç, bir əvəzlilik və ədatlarının köməkçi adlara (yan, tərəf, yer və s.) yanaşması ilə yaranan birləşmələri də yer zərfləri hesab etmək olmaz: *hər yan, hər tərəf, hər yer, heç yan, heç yer, bir yan, bir tərəf, bir yer* – bunların ikinci tərəfi daha çox yönlük, yerlik, çıxışlıq hallarında işlənilir və birləşmə bütövlükdə adverbial məkan anlayışı bildirir. Bunları mürəkkəb üzv hesab etmək olar” [Kazımov, 2023: 376];

4. Kəmiyyət və ya miqdar zərfləri – hərəkətin miqdarını, əlamətin dərəcəsini bildirir, neçə? nə qədər? nə dərəcə? suallarına cavab verir:

Sadə kəmiyyət zərfləri:

A. **Milli:** a) arxaik: *pək* (çox), ;

Nümunələr: Fikir idərin ki, “Xəlv böylə çəq, qəbul olınan altı. Ol altıdan bən biri olmaq *pək iraq*”, – didüm (s.162); Bu qul bəndən *pək* comərdür (s.96);

b) hələ də işlək: *çəq* (çox),

Nümunələr: Rəsul həzrəti buyurur ki, “*Qiyamət günində* adəmlərdən başa *ziyadə yaqın* olan kişi oldur ki, başa salavat *çəq gətürə*” (s.98-99);

B. **Atınma:** a) arxaik: *ziyadə, ğayət*, və s.

Nümunələr: Salihlərdən bir kişi aydur: “Devlətlülərdən *ziyadə* saqınurdum kəndümi, *hiç* bütülərin səhbətinə varmazdım..” (s.28); Rəsul həzrəti buyurur ki, “*Qiyamət günində* adəmlərdən başa *ziyadə yaqın* olan kişi oldur ki, başa salavat *çəq gətürə*” (s.98-99); Ayıtdılar: “Şey idəmədik, əcəb qavimmış, *ziyadə* çalışduq, *hiç yaqın* olamadıq” (s.62); Varduk, gördük *ziyadə* ağlar, kimsənün ögüdin eşitməz (s.82); Musa peyğəmbər bunu eşidi *ğayət* məlul oldı (s.30); “Qonşuluğumda bir kişi var idi, -dir, - evlənməkdən *ğayət* qaçardı” (s.35); *Ğayət* məlul oldum (s.49); “Qonşuluğumda bir kişi var idi”, -dir, “evlənməkdən *ğayət* qaçardı” (s.35); Ayıtdı: “Düşümdə görürin qiyamət qopmış, xəlv *həp* dirilmişlər, bəndəxi *bilə, ğayət* susamışın” (s.35); Bir kişi aydur: “*Bir gün* bir tağ ətəgində bir yigit gördüm *ğayət* ağlar, zarılıq eylər, qorquya sataşmış gibi (s.110); Abdullahi Cəfər *ziyadə* comərd idi, xəlv ögütlərdi, malını *ziyadə* üləşdürürdi (s.95); Taqrının heybətindən və əzabından şunun gibi canavar qorqa, peyğəmbərin şəfaətinə möhtac ola, biz niçün *ziyadə* ummayun?” (s.98); *Erkəndən* tədarik eyləmək gərək, yol *ğayət* uzaqdur (s.110); Dərviş ayıtdı: “*Bu gün* Aşuradır. *Ziyadə* ulu gündür” (s.151);

Düzəltmə kəmiyyət zərfləri:

A. **Milli**: b) hələ də işlək: *gərəgincə* (gərəyincə, lazımı qədər),

Nümunələr: İbrahim aydur: “Tağrının qüdrətindən gördüm ol kişinin *sağ yanında* təam və *sol yanında* su hasil olmuş, başa “gəl yi!” didi, *gərəgincə* təamdan yedim və sudan içdüm” (s.5);

Mürəkkəb kəmiyyət zərfləri:

A. **Milli**: a) arxaik: *bir kəz* (bir dəfə), *iki kəz* (iki dəfə), *üç kəz* (üç dəfə), *bir qaç* (bir neçə dəfə);

Nümunələr: Əgər *bir kəz* silkinsən arqandan dökülürdi, sən qurtulurdun” (s.13); Bən ayıtdım: “ya Abdurrəhman, *iki kəz* şəhadət kəliməsin didüm,.. (s.47); Fil-cümlə, *üç kəz* çağırdı, *girü* döndürdi (s.159); Ərəb fil-hal birqaç dodağın dəprətdi, cəlla(d) sürüçdi düşdi, qılıc əlindən sıçradı (s.168);

b) hələ də işlək: *nicə ki*, *nə qədər kim*, *gücünüz yetdükcə* (gücünüz yetdikcə), *yetmiş yıl* (yetmiş il), *beş gün üzərinə beş ay*, *biraz*,

Nümunələr: ... *nicə ki* çırağı yana Tağrı Təala ömrin bitürsün və *nə qədər kim* şəriət günəşi toğa hökmin artursun, amin ya Rəbbələləmin!.. (s.1-2); Bəni-İsrail zamanında bir kişi *yetmiş yıl* ibadət eylədi, *hiç* üşənmədi (s.67); Dərviş *biraz* ögdi (s.153); *Beş gün üzərinə beş ay* keçdi, ölmədi (s.156);

B. **Alınma** (milli ünsürlü): a) arxaik: *yedi kərrə* (yeddi dəfə), *əlli kərrə* (əlli dəfə), *dörüt biş kərrə* (dörd min dəfə), *biş kərrə* (min dəfə), *bir qaç kərrə* (bir neçə dəfə);

Nümunələr: On iki biş qız qır oğlan evləndi, hər birindən *yedi kərrə* erkəklü-dişilü oğlan toğurdi (s.70); Rəsul həzrəti buyurur ki, “Hər kim Kə‘bə’i *əlli kərrə* tavaf itsə, günahından qurtıla, anasından toğmuş gibi ola” (s.77-78); *Hər gün* Ərş *dörüt biş kərrə* Tağrıya sığınur ol yılanın qorqusundan” (s.97-98); Rəsul həzrəti aydur: “*Hər gicə* döşəginə gircək, başa *biş kərrə* salavat gətürür” (s.99); Oğrı tavar almalsun diyü yoldaşlarilə *sabah olunca bir qaç kərrə* “namaz!” diyü çağırdı (s.146);

Bunlardan başqa, B.Xəlilov “səbəb-məqsəd” zərfini də ayırır. Buraya *dəhşətdən*, *qorxudan*, *sevincdən*, *aclıqdan*, *qəhərdən* və s. sözlərini aid edib [Xəlilov, 2016: 290]. Lakin Qəzənfər Kazımov bunların hələ tamamilən zərfləşmədiyini qeyd edir [Kazımov, 2023: 380].

A.B.Ərcilasun “Türk ləhcələri qrammatikası” kitabının “Azərbaycan türkcəsi” hissəsində zərflərin mənaca növləri sırasında “Sual zərfləri”ni də ayırmış, buraya sual əvəzliliklərini daxil etmişdir [Ərcilasun, 2007: 203]. Leyla Karahan sual əvəzliliklərinin bəzilərini (kançaru, niçün, nişə, nite, nice, nicesi) “sual zərfləri” deyə ayırmışdır [Karahan, 1994: 86-90].

Nümunələrdən də görüldüyü kimi, əsər qədim türk sözləri ilə zəngindir. Qeyd etməliyik ki, müasir Azərbaycan dili üçün arxaik sayılan bu sözlərin çoxu müasir Türkiyə türkcəsində hələ də işlənməkdədir. Azərbaycan-türk dili tarixində xüsusi yeri olan bu yazılı abidənin hərtərəfli öyrənilməsi orta əsrlərdə yazılı ədəbi dilin formalaşması məsələlərinin həllində mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

ƏDƏBİYYAT:

1. Adilov V., Babazadə R. Mirzə Məhəmməd Əfşar, Fənni-sərf ü nəhvi-türki, (qrammatik oçerk, mətnin transliterasiyası, lüğət və əlyazmanın fotosurəti). Bakı: Elm və Təhsil, 2015.
2. Ercilasun A.B. Türk Lehçeleri Grameri, Azərbaycan Türkçesi – Ankara:Akçağ, 2007.
2. Hüseyinzadə M. Müasir Azərbaycan dili. Morfologiya. III hissə. Bakı: Şərq-Qərb, 2007.
3. Xəlilov B. Müasir Azərbaycan dilinin morfologiyası. II hissə, Bakı: Papirus NP, 2016.
4. Karahan L. Erzurumlu Darir. Kısse-i Yusuf (Yusuf u Züleyha). İnceleme-metindizin. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. TDK Yayınları, 1994.
5. Kazımov Q. Müasir Azərbaycan dili. Morfologiya. – Bakı: Elm və Təhsil, Nurlan, 2010.
6. Kazımov Q. Azərbaycan dilinin qrammatikası (morfologiya, sintaksis), Bakı: Elm və təhsil, 2023.
7. Zərir M. Yüz hədis və yüz hekayə, Süleymaniye Kütüphanesi, İzmir Kitaplığı, nr.108 (əlyazmanın fotosurəti).

MUNDARIJA

<i>Sirojiddinov Shuhrat</i>	O'zbek tili – xalqaro maydonda!	
I SHO‘BA. O‘ZBEK TILSHUNOSLIGI VA TILSHUNOSLIKNING NAZARIY MASALALARI		
<i>Ashirboyev Samixon</i>	O'zbek adabiy tilining tayanch dialektini belgilash yo'lida	6
<i>Hakimova Muhayyo, Rahmatova Feruza</i>	O'zbek tilida kognitiv metonimiya	11
<i>Juraqobilova Xamida</i>	She'riy asarlarda kognitiv metaforalar shakllanishida lingvomadaniy omillarning ta'siri	17
<i>Mustafayev Fizuli</i>	Kino dilində söz birləşməsi və qoşa sözlər haqqında	24
<i>Jabborov Baxrom, Sharipova Sarvinoz, Istamova Shohista.</i>	O'zbek iboralarining milliy mentalitetni ifodalashdagi o'rni	32
<i>Turdiboyev Tohir</i>	Yordamchi so'zlar masalasiga doir ayrim qarashlar	37
<i>Abjalova Manzura</i>	Hozirgi o'zbek tili leksik sathiga doir ba'zi masalalar	42
<i>Sheronov Boyirboy</i>	Sintaktik sathda mazmuniy-shakliy nomutanosiblik haqida	50
<i>Madjidova Dilorom</i>	Современные методы и проблемы прикладного языкознания	54
<i>Tolipova Dildora</i>	Лакуны в узбекских письменных литературных источниках и проблемы их перевода	59
<i>Elova Dilrabo</i>	O'zbek tilshunosligida uslubiy xoslanishni farqlash xususidagi qarashlar	67
<i>Abdullayev Jumanazar</i>	Yangi O'zbekistonning mumtoz tilshunoslik merosi, zamonaviy lingvistik qadriyati	73
<i>Israilova Saodat</i>	Turk va o'zbek tillarida rang bildiruvchi leksemalar semantikasi	84
<i>Kasimova Ziyoda</i>	Cho'lponning "Kecha va kunduz" romanidagi frazeologik birliklarning badiiy-uslubiy tahlili	88
<i>Baxodirova Shaxlo</i>	Lakuna va realiya munosabati	92

<i>Hakimov Dilshod</i>	“Biz” va “o‘z” olmoshlarining o‘zbek tilidagi funksional maqomi: struktur-semantik tahlil	98
<i>Kurbanbayev Otabek, Qodirberganova Dilnura</i>	O‘tkir Hoshimov asarlarida so‘z birikmasining turlari O‘tkir Hoshimov asarlarida so‘z birikmasining turlari	107
<i>Allaquliyeva Qunduz</i>	Ixtionimlarning lingvistik va ekstralingvistik omillar asosida yangi ma’no ifodalashi	113
<i>Isoqulova Qunduz</i>	So‘z-gaplarning noverbal vositalar bilan ifodalanishi	117
<i>Ismayilli Ayshen</i>	Sintaktik yolla yaranan mikrotoponimlar xulasə	122
<i>Davronova Zarnigor</i>	Sadriddin Ayniyning “Sudxo‘rning o‘limi” qissasidagi antroponimlarining kognitiv-semantik tahlili	132
<i>Muzaffarova Zarrina</i>	Metonimiyaning konseptual modellari	136
<i>Yusupova Aziza</i>	Metaforaning she’riy matnlarda aks etishi	140
<i>Mamarasulova Maftuna</i>	Fonosemantik g‘oyalarning rivojlanish bosqichlari	146
<i>Abdurasulova Dilnoza</i>	Ayollar nutqida konnotatsiya va murojaat birliklarining pragmatik xususiyatlari	151
<i>Soqiyeva Shirin</i>	Tilshunoslikda konseptni o‘rganishda til va madaniyatning o‘rni	157
<i>Abruyeva Zaxro</i>	O‘zbek tilidagi murojaat shakllarining konseptual tuzilishi	160
<i>Bovmanova Bashorat</i>	O‘zbek tilida halollik tushunchasining leksik-semantik ifodalanishi	164
<i>Jumaniyozova Charos</i>	Hajm-o‘lchov bildiruvchi sifatlarning nisbiylik xususiyati	168
<i>Xayrullayeva Ra’no</i>	Kichraytirish qo‘shimchalarining nutqdagi ahamiyati	172
<i>Tursunova Sojidxon</i>	“Fayzining amakisi” hikoyasidagi nutqiy akt vositasida ifodalangan ironiyalar tahlili	177

<i>Utegenova O'g'iloy</i>	Badiiy asarlarda tasviriy ifodalar	181
<i>Maxmudova Matluba</i>	Qaratqich kelishigi semantikasiga doir ayrim mulohazalar	185
<i>Xolmamatova Sarvinozxon</i>	Konnotatsiya va konnotativ birliklarning o'rganilganlik darajasi hamda turlari	191
<i>Turg'unboyeva Dilnoza</i>	Zamonaviy tilshunoslikda miqdor kategoriyasining o'rni	199
<i>O'ralova Nargiza</i>	Parsellyatsiya va metaforaning o'zaro aloqadorligi	204
<i>Jabborova Aziza</i>	O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida so'zlagan nutqidagi evfemizmlarning morfologik tahlili	209
<i>Odilova Dilobar</i>	Jahon tilshunosligida o'xshatishlarning ilmiy tadqiqi	214
<i>Nazarov Qobilbek</i>	Turli tizimdagi tillarda soma komponentli maqollarning tasniflanishi	218
<i>Mullaboyeva Shirin</i>	Til, estetik tafakkur va didning paremiologik birliklarda ifodalanishi	226
<i>G'aybullayev Erkinjon</i>	O'zbek madaniyatini ifoda etishda lakunalarning roli: Cho'lpon asarlari misolida	230
<i>Oripova Mavluda</i>	Sinestezik metaforalarning lingvomadaniy xarakteri:sinestezik metafora va milliy o'ziga xoslik	240
<i>Otaxonova Sohiba</i>	Antroponimlarning internet va yangi media makonidagi o'rni	245
<i>Shodmonaliyeva Yulduz</i>	Modallik bilan tasdiq-inkor kategoriyasining o'zaro munosabati	250
<i>Sobirova Maftuna</i>	Konchilik terminotizimi va uning o'zbek leksik tizimidagi o'rni	256
<i>Umarova Shahzoda</i>	O'zbek tilshunosligining kombinator lingvistikaning shakllanishidagi o'rni	260
<i>Turg'unova Maftuna</i>	Til taraqqiyotida kognitiv tilshunoslikning o'rni	270
<i>Muratova Nafisa</i>	Tilak va tabrik nutqiy aktida ekstralingvistik	274

	vositalarning o'rni	
<i>Murotov Hamro</i>	Reklama matnlarining tasnifi	280
<i>Normuminov Laziz</i>	Qo'chqor Norqobil hikoyalarida xalqona so'zlashuv, ibora va maqollarning qo'llanishi	285
II SHO'BA. AMALIY TILSHUNOSLIK VA LINGVODIDAKTIKA MUAMMOLARI.		
<i>Xolmanova Zulxumor</i>	Tilning ma'lumotlarni saqlash va yetkazish funksiyasi	289
<i>Qurbonova Munavvara</i>	Ontolingvistika va pragmalolingvistika munosabatida deyktik birliklarning o'rni	297
<i>Ruzibayeva Nigoraxon</i>	Psychological needs in the language classroom	303
<i>Abdurahmonova Muqaddas</i>	Ментальные омонимы в когнитивной лингвистике	308
<i>Umurzoqova Marhabo</i>	Badiiy matnda ayol lisoniy shaxs tiplari xususida	317
<i>Abjalova Manzura</i>	O'zbek tili multikorpusi – zamonaviy ta'limiy tizim	321
<i>Ruzmetova Novval</i>	Роль узбекских народных традиций в социокультурном развитии студентов	326
<i>G'ulomova Nargiza</i>	Alisher Navoiy mualliflik korpusini yaratishda statistik ma'lumotlarning muhimligi	335
<i>Dedaxanova Muazzam</i>	Lingvistik ekspertizaning yuzaga kelishi va shakllanish tarixi	344
<i>Shamsiyeva Manzura</i>	Animatsion filmlarning aksiolingvistik jihatlari	347
<i>Xudaykulova Shaxnoza</i>	O'zbek tili diskursida global qadriyatlarining aksiolingvistik integratsiyasi	353
<i>Ibragimova Sayyora</i>	Псевдонимы узбекских и русских писательниц: генезис, семантика и когнитивные особенности	357
<i>Tilyabayev Kamil</i>	Благодарные: из эмоционального опыта	361

	изучения узбекского языка как второго	
<i>Alimardanov Elyor</i>	Xorazm dialektal zonasining qipchoq shevali areallari	369
<i>Bozorova Sabohat</i>	Gazeta tili va publitsistik janrlarning lingvostilistik xususiyatlari	372
<i>Abduvoxidova Mavzuna</i>	Обучение грамматике в условиях коммуникативного подхода	377
<i>Mamadayupova Vasila</i>	Katta yoshdagilarning xorijiy til o'rganishi	381
<i>Azizova Feruza</i>	Raqamli texnologiyalarning til evolyutsiyasiga ta'siri: XXI asrda yozma va og'zaki muloqotning transformatsiyasi	385
<i>Abdullayeva Roxila</i>	Xarakter ifodalovchi birliklarning freym tahlili	389
<i>Yusupova Shahzoda</i>	Suggestiv nutq ta'sirchanligini oshirishda sifatlarning o'rni	393
<i>Mamirova Xayriniso</i>	Ko'p ma'noli so'zlarni qayta ishlashning gibrid modellari	398
<i>Nabiyeva Parvina</i>	Assotsiativ tezaurus: til tasviri va inson ongining modellashtirilishi	405
<i>O'rinova Zarifa</i>	Iqtiboslarning intertekstual tezaurusda aks etishi	410
<i>Rayimjonova Matluba</i>	Rauf Parfi she'riyati leksikasini chastotali lug'at asosida tadqiq qilish muammolari va yechimlari	414
<i>Turobova Nargiza</i>	Ulug'bek Hamdam ijodining lingvopragmatik tahlilida presuppozitsiya	418
<i>Abdullajonova Madina</i>	"Fiziologik xatolar"ni disgrafiyadan farqlash masalasi	424
<i>Pulatova Umriniso</i>	Yoshlar slengining ayrim o'ziga xos hududiy xususiyatlari	428
<i>Imomova Ismigul</i>	Dramatik matnlarda qo'llanilgan barqaror birikmalar va maqollarning intertekstual ohang va mazmunini boyitishdagi roli	435
<i>Arolova Nafisa</i>	Til o'zlashtirishda leksik portlash hodisasi	440
<i>Tursunboyeva Fayiza</i>	Korpus lingvistikasining diniy matnlardagi o'rni	443

<i>Amrullayeva Mohinur</i>	O'zbek tilidagi ayrim fe'l-atvor frazemalarining semantik tasnifi va uslubiy xususiyatlari	450
<i>Mirnosirova Dilbar</i>	Bolalar verbal assotsiatsiyalarining ayrim sintaktik xususiyatlari	454
<i>Aminova Zilola</i>	Darsdan tashqari mashg'ulotlarda o'zga tili o'quvchilarning nutqini o'stirish	462
<i>Muratova Ademi</i>	Multilingualism and bilingualism in turkic-speaking countries: contemporary challenges and development prospects	466
<i>Umurzakova Zuxraxon</i>	Ona tili darslarida interaktiv raqamli resurslarni tatbiq etishning didaktik qulayligi	472
<i>Maxmudjonova Nargizaxon</i>	Tilshunoslarga bog'lab berilgan tomorqa...	477
III SHO'BA. MADANIYATLARARO MULOQOT VA O'ZBEK TILI TARAQQIYOTI		
<i>Uluqov Nosirjon, Solixodjayeva Xavasxon</i>	O'zbek sayillari va ayrim turk bayramlarining etnolingvistik hamda lingvokulturologik tahlili	481
<i>Mirzodjanova Malika</i>	Сравнительный семантический анализ употребления английских “over”, “above” и их таджикских эквивалентов	489
<i>Komilova Gavharoy</i>	Nutq tadqiqida yangi yondashuvlar	484
<i>Pulatova Zamira</i>	Роль межкультурной коммуникации в процессе изучения языков	497
<i>Moldokulova Elina</i>	Сохранение узбекской культурной идентичности через язык и традиционный костюм в эпоху глобализации	501
<i>Yo'ldoshxonov Javohirbek</i>	Микротопонимы как ономастическая реалия: сравнительный анализ ташкента и лондона	505
<i>Abduqodirova Zebo</i>	The role of lingvocultural competence in the translation of specialized ecological texts. (English and Uzbek languages)	509

<i>Otamirzayeva Sug'diyona</i>	Teaching legal english in uzbek context: challenges of terminology	514
<i>Sayfiyeva Komila</i>	Fitonim komponentli o'zbek va ingliz maqollarining madaniyatlararo qiyosiy tadqiqi	521
<i>Madjidova Maftuna</i>	Лингвосоматические единицы которые характерные для арабской культуры	529
<i>Xasanova Sohijamol</i>	Ingliz va o'zbek tillarida "yaxshilik" va "yomonlik" kategoriyalarining lingvokulturologik tahlili	534
<i>Lafasova Mavjuda</i>	Xorij tilshunosligida o'xshatishlar tadqiqi	539
<i>Olimova Mushtariybonu</i>	O'zbek va ingliz xalq maqollaridagi "omad" va "omadsizlik" konseptlarining qiyosiy tahlili	544
IV SHO'BA. O'ZBEK TILINING XORIJDA O'QITILISHI VA O'ZARO HAMKORLIK MASALALARI		
<i>Akalin Ahmet</i>	<i>Kültür Taşıyıcısı Olarak Özbek Dilinin Diplomatik Fonksiyonu</i>	549
<i>Rahmonqulov Abdunazar</i>	O'zbek va tojik tillari interferensiyasi haqida	555
<i>Rafibayeva Nasiba, Mingboyeva Oypari</i>	Лингвистика и страноведческий аспект в преподавании иностранного языка	559
<i>Xakimova Mavzunadjon</i>	Лингвистическое табу и стратегия эвфемизации в таджикском и английском языках	563
<i>Musurmankulova Shaxribon</i>	Turk tiliga xos ayrim frazemalar tahlili	569
<i>Xodjayeva Mashhura</i>	Влияние глобализационных тенденций на методику обучения иностранным языкам	576
<i>Erkaboyeva Havojon</i>	Translation studies and the internationalization of the uzbek language	581

<i>Axmedova Niluzar</i>	Emotsional leksikaning semantik-pragmatik talqini: ingliz va o'zbek tillari misolida	584
V SHO'BA. TIL TARIXI VA TURKIY TILLAR TADQIQOTLARI		
<i>Seyhan Tanju</i>	Ali Şir Nevâyî ve Üslubunda Fiillerin Yeri	589
<i>Abdushukurov Baxtiyor</i>	O'zbek tilining tarixiy takomili va buguni	604
<i>Rahimi Farhad</i>	Nezrali'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğünün Yanlışları Üzerine	611
<i>Jafarzade Vahide</i>	Mustafa Zəririn "Siyərün-nəbi" əsəri haqqında bəzi qeydlər	640
<i>Muhammadiyahva Dilafro 'z</i>	"Boburnoma" parallel korpusini yaratishdagi tarjima tamoyillari	650
<i>Bo'ronov Anvar</i>	Poloves-qipchoq tillari maishiy leksikasi milliy identifikatsiyalash mezoni sifatida	657
<i>Xo'janiyazova Shahnoza</i>	Alisher Navoiyning "Sab' ai sayyor" asaridagi idish-tovoq nomlarining leksik-semantik xususiyatlari	665
<i>Xolmurodova Mushtariy</i>	"Nasoyim ul-muhabbat" asaridagi tibbiy terminlar tahlili	670
<i>Mirzayeva Ulker</i>	Yunan mənəbələrində işlənən Azərbaycan antroponimlərinin leksik-semantik təhlili	676
<i>Babazade Rahshane</i>	Mustafa Zəririn "Yüz hədis və yüz hekayə" əsərində zərflər	684
<i>Yodgorov Hamid</i>	"Qo'noq" umumturkiy leksemasining etimologiyasi	697
<i>O'razova Iqbol</i>	Frazemalar kognitiv semantikaning o'rganish obykti sifatida	701
<i>Azizzade Turkan</i>	R.O.Şor Yafəs-türk dil əlaqələri haqqında	705
<i>Saygin Muhterem</i>	Klasik Türk Edebiyatının Doğu Sahasında Sevgili İçin Kullanılan Bir İfade Körke Bay (Körkke Bay,	711

	Görge Bay)	
<i>Hamishog'lu Meryem</i>	Türkçenin İlk Sözlüğü Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Özbek Türkçesine Bitki Adları	718
<i>Bakirov Qudratillo</i>	Turkiy dunyoda vaqt tushunchasi va uning o'rganilishi	734
<i>Sattorova Shahnoza</i>	O'zbek va turk tillarida bir xil etimologiyaga ega o'simlik nomlarining qiyosiy tahlili	739
<i>Maqsudova Feruza</i>	Muqaddas qadamjo nomlari – onomastika sohasining o'rganish obyekti sifatida	745
<i>Azizova Nilufar</i>	“Devonu lug'otit turk”dagi o'z qatlamga oid ijtimoiy munosabat semali leksemalar	750
<i>O'tkirbek Muhammad Sobir</i>	Arba'in she'rlarda “hayit” so'zining lingvopoetik timsollari	756
<i>Siddiqova Naimaxon</i>	Eskirgan so'zlarning eskirmagan ma'nolari	760
<i>Qasimova Sema</i>	“Kitabi-Dədə Qorqud” matnlərində qadin-kishi müraciət formalarinin üslubi, linqvistik və psixolinqvistik tahlili	766
<i>Turdiyeva Roza</i>	O'zbek, qoraqalpoq va ingliz tillaridagi maqollarda zoonimlarning umumiy va milliy xususiyatlari	774